

IQTISOD SOHASIGA OID MATNLAR TARJIMASIGA O'QITISHNING HOZIRGI
AHVOLI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7831549>

Abdug'aniyeva Gulasal Alijon qizi

NamDU, Lingvistika: Ingliz tili, 2-kurs magistr talabasi

Izoh: *Ushbu maqolada iqtisodiy matnlarni tarjima qilishni o'rgatish bo'yicha tadqiqotlar va uning hozirgi holati keltirilgan.*

Аннотация: *В данной статье представлены исследования по обучению переводу экономических текстов и его современное состояние.*

Annotation: *This article presents research on teaching translation of economic texts and its current situation of teaching translation of economic texts.*

Kalit so'zlar: *iqtisodiy matnlar, tarjimani o'qitish, ekvivalentlik, hozirgi holat, iqtisod, zamonaviy lingvistika.*

Ключевые слова: *экономические тексты, учебный перевод, эквивалентность, современная ситуация, экономика, современная лингвистика.*

Keywords: *economic texts, teaching translation, equivalence, current situation, economics, modern linguistics.*

Bugungi kunda butun dunyoda fan-texnika rivojlanayotgan bir davrda albatta xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan e'tibor kundan kun ortmoqda. "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tartiblari to'g'risida " O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bunga yaqqol misoldir. Hozirda chet tillarini bilish nafaqat filologlar uchun, balki barcha soha vakillari uchun juda ham zarur bo'lib kelmoqda. Qaysi sohada ish yurituvchi bo'lsangiz ham, albatta, aynan XXI asrda kamida 2-3tacha xorijiy tillarni bilish zamon talabi bo'lib kelmoqda. Hozirgi O'zbekistonda ona tili bilan birga ingliz va rus tillarini bilish mutaxassislik sohasida katta yordam beradi va sohadagi yutuqlarni o'rganishni kengaytiradi. Ayniqsa, ba'zi bir holatlarda ya'ni bir davlat boshqa davlat bilan iqtisodiy shartnoma imzolayotganda yoki turli xil diplomatik munosabatlar, xalqaro aloqalarni o'rnatish paytida xorijiy tillarni biladigan soha vakillariga zarurat tug'iladi. Ma'lumki har qanday jamiyatda iqtisodiyot muhim rol o'ynaydi. Shu sababli iqtisodiyotga tegishli so'z va terminlar aniq, lo'nda va mantiqan asoslangan bo'lmog'i lozim. Fan va texnikaning shiddat bilan rivojlanishi iqtisodiyot sohasiga ham o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi, buning natijasida yana bir qancha iqtisodiyot sohasida yangi neologizmlarni yuzaga kelishiga olib keladi. Umuman baynalmilal iqtisodiy so'zlarni o'zbek tiliga qabul qilishda ko'p jihatlarni e'tiborga olmoq lozim. Iqtisodiy termin o'zbek tiliga kirib kelayotganda uning quyidagi

jihatlariga e'tibor berish kerak bo'ladi: terminning o'zbek tilini tovush tizimiga mosligiga; uning o'zbekcha muqobili bor -yo'qligiga; kalka yoki tarjima qilish zaruriyatiga; iqtisodiy terminning mazmuniga; uning sodda va ravonligiga; mohiyatiga va o'ng'ayligiga.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, hayotning o'zi va xalqning talablari bizning oldimizga amaliy echimini topish lozim bo'lgan yangi va yanada murakkab vazifalarni qo'yimoqda. "O'zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo'ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-ma'rifat va innovatsiya bilan erisha olamiz". Hayotning o'zi oldimizga qo'ygan ushbu murakkab muammolarni tezroq hal qilish, ularning echimini izlab topish, milliy istiqloq mafkurasining mazmunini va xususiyatlarini chuqurroq tushunish ko'p jihatdan kishilarning iqtisodiyot sirlarini, ayniqsa, bozor iqtisodiyoti munosabatlarining mazmunini, ularning talablari, ziddiyatli va chalkash xususiyatlarini, qonun-qoidalarini, amalga oshirilayotgan keng ko'lamlı iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, iqtisodiyotni erkinlashtirish, tarkibiy o'zgartirish, modernizatsiyalash va diversifikatsiyalashning, ilm-fanni rivojlantirib, raqamli iqtisodiyotga o'tishning maqsadi va mohiyatini chuqurroq bilishlariga bog'liqdir.

Aytish joizki, tarjima fanga asoslangan san'at bo'lib, tilshunoslar tomonidan qilingan talqinlar ko'p hollarda o'zgacha bo'lgan tarjimonlarning haqiqiy tajribasiga asoslanadi.

Hozirgi vaqtda tarjima nazariyasi mustaqil ilmiy fan sifatida va u bilan birga tarjima amaliyoti asosan kengroq, global fanga – madaniyatlararo muloqot nazariyasiga aylantirilmoqda. Nutq faoliyatining alohida turi sifatida tarjima madaniyatlararo muloqotning asosiy va umume'tirof etilgan vositalaridan biridir, chunki ko'pincha tarjimon ilmiy ma'lumotlar almashinuvida vositachi bo'ladi.

Tarjimaning eng muhim voqeliklaridan biri tarjima jarayoni natijasining nisbiylik holati, har bir konkret matnga nisbatan ekvivalentlik muammosini hal qilishdir.⁵⁴ Ushbu muammo bo'yicha bir nechta qarashlar mavjud. Shunday qilib, rasmiy yozishmalar tushunchasi quyidagicha shakllantiriladi: og'zaki ifodaga mos keladigan hamma narsa uzatiladi. Tarjima qilib bo'lmaydigan va tarjima qilish qiyin bo'lgan elementlar o'zgartiriladi, faqat manba matnning umuman etkazish mumkin bo'lmagan elementlari olib tashlanadi. Normativ kontentning muvofiqligi kontseptsiyasi mualliflari tarjimon ikkita talabga rioya qilishlari kerakligini ta'kidlaydilar: manba matn mazmunining barcha muhim elementlarini etkazish va maqsadli til me'yorlariga rioya qilish. Bunday holda, ekvivalentlik ma'lumot uzatishning to'liqligi va maqsadli til normalarining muvozanat nisbati sifatida talqin qilinadi. Adekvat (to'liq) tarjima kontseptsiyasi mualliflari tarjima va matnni to'g'ri qayta hikoya qilishni mutlaqo boshqa faoliyat deb bilishadi. Ular tarjima qilishda matnning semantik mazmunini to'liq o'tkazishga intilish

⁵⁴ Apolova M.A. O'ziga xos inglizcha tarjimaning grammatik qiyinchiliklari. – Ma'naviyat: Xalqaro munosabatlar, 1977. 134 b.

va ma'lumotni uzatish jarayoni asl matndagi kabi (ekvivalent) vositalar bilan amalga oshirilishini ta'minlash kerak deb hisoblaydilar.

Ilmiy matnlarni tarjima qilish amaliyotiga kelsak, ekvivalentlik tushunchasi dolzarb va tushunarli bo'lib, ehtimol L.K. Latishevning kontseptsiyasiga asoslanadi, u o'z ishida turli xil uslubdagi matnlarni tarjima qilishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladi.⁵⁵

Iqtisodiy tarjima juda diqqat va diqqatni jamlashni talab qiladigan eng puxta tarjimalardan biridir. Moliyaviy soha jamiyat hayotining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri, boshqacha aytganda, inson mehnati bilan yaratilgan qulayliklarni yaratish, taqsimlash, almashish va ulardan foydalanish bilan bog'liq barcha narsadir. Bugungi kunda iqtisodiy tarjima eng ommabop tarjima turlaridan biri ekanligi bejiz emas. Uning mashhurligining sabablari biznesning kengayishi va davlat iqtisodiyotining shakllanishi edi. Jahon bozoridagi hamkorlik hujjatlar oqimining oshishiga olib keldi. Tilga, uning bilimiga qiziqish darajasi kundan kun ortib bormoqda. Iqtisodiy matnlarni tarjima qilish jarayonini ushbu sohaning terminologik bazasini bilmasdan tasavvur qilib bo'lmaydi.⁵⁶

Zamonaviy tilshunoslikda kognitiv yondashuv terminlar tizimini tashkil etishni aniqlash kabi til muammolarini engishga imkon beradi. Va tilning xalqaro biznesga ta'siri juda ko'p muhokama qilindi.

Globalashuv jarayoni o'tgan asrdan beri dunyoga ta'sir ko'rsatdi va to'siqlarni olib tashladi va butun dunyo bo'ylab har qanday ma'lumotga kirish imkonini berdi. Bu butun dunyo bo'ylab biznes faoliyatiga ham ta'sir qildi. Shu munosabat bilan iqtisodiy tarjimani o'rganish alohida qiziqish uyg'otadi. Bu soha tadqiqotchilari leksik jihatlariga katta e'tibor berishadi. Xususan, bir qator nashrlar iqtisodiy atamalarga bag'ishlangan. Ular biznes terminologiyasi, inglizcha qarzarlar, evfemizmlarni o'rganadilar. Bundan tashqari, ular biznes tilida metaforalarni o'rganishadi.

Iqtisodiy tarjimada umumiy tarjimaga xos barcha xususiyatlar mavjud. Aks holda, bu madaniyatlararo ikki tilli muloqot akti sifatida amalga oshirilmaydi. Natijada, iqtisodiy tarjima madaniyatlararo ikki tilli muloqotning ko'p bosqichli murakkab jarayoni bo'lib, uning maqsadi maqsadli matnga eng yaqin tabiiy ekvivalentni yaratishdir. Bu, shuningdek, turli funktsional uslublar va janrlardagi yozma matnlarni etarli vaqt sharoitida yuqori darajada ekvivalentlik bilan ko'rsatish jarayonidir.

Tarjimaga xos bo'lgan o'ziga xosliklardan tashqari, iqtisodiy tarjimaning o'ziga xos xususiyati ham bor. Bu tadqiqot va kasbiy amaliyotning fanlararo sohasi. Aslida, iqtisodiyot turli faoliyat sohalarini qamrab oladi: biznes, iqtisodiyot, savdo.⁵⁷ Shuning uchun atamaning holatini aniqlash qiyin. Bu biznes tarjimasi, tijorat tarjimasi,

⁵⁵ Apolova M.A. O'ziga xos inglizcha tarjimaning grammatik qiyinchiliklari. – Ma'naviyat: Xalqaro munosabatlar, 1977. 134 b.

⁵⁶ Kinchina E. V. Cognitive aspects of the translation of economic terms, PhD Thesis, 2010. p99

⁵⁷ M.Cronin. Translation and globalization. Routledge, London, 2003. p111

moliyaviy tarjima va iqtisodiy tarjima sifatida qabul qilinadi. Biznes tarjimasi boshqalarga qaraganda tez-tez ishlatiladi. Buning sababi shundaki, tarjimonlik faoliyati shartnomalar, bitimlar, moliyaviy hisobotlar va schyot-fakturalar kabi xo'jalik yurituvchi hujjatlar, shuningdek, turli xil yozishmalar (ma'lumot xatlari, reklama xatlari) bilan chambarchas bog'liqdir. Shuni hisobga olish kerakki, «iqtisodiy tarjima» atamasi ancha kengroqdir. Bu matnlarni rasmiy ishbilarmonlik uslubida (tijorat hujjatlari va yozishmalar), gazeta uslubida (gazeta maqolalari) va ilmiy uslubda (ma'ruzalar, maqolalar va monografiyalar) ko'rsatish jarayonini nazarda tutadi.⁵⁸

Tarjima tushunchalari va nazariyalarining mashhur tasnifini Xolms o'zining "tarjimashunoslik xaritasi" asarida bergan. Uning sxemasiga ko'ra, tarjimashunoslik "sof" va "amaliy" sohalarga bo'linadi. «Sof tarjimashunoslik «tasviriy» va «nazariy» tadqiqotlarga bo'linadi. Tasviriy tarjima tadqiqotlari (DTS) 3 ta yo'nalishga bo'ylinadi: mahsulotga yo'naltirilgan, funktsiyaga yo'naltirilgan va jarayonga yo'naltirilgan. Nazariy tarjimashunoslik (TTS) "umumiy" yoki "qisman" bo'ladi. Qisman nazariyalar vosita, maydon, daraja, matn turi, vaqt yoki muammo asosida cheklangan. Tarjimashunoslikning keyingi bo'limi "amaliy" bo'lib, tarjimaning boshqa soha va fanlarda qo'llanilishini nazarda tutadi.⁵⁹

Iqtisodiy matnlarni tarjima qilish iqtisodiy tilning lingvistik xususiyatlari, ya'ni ushbu atamalar asosidagi asosiy bilimlarni e'tiborsiz qoldirmasdan ishonchli ixtisoslashtirilgan lug'atlarga murojaat qilish orqali hal qilinishi kerak bo'lgan maxsus atamalarning haddan tashqari mavjudligi sababli muammoli; o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishda muammoli bo'lgan iqtisodiy matnlarning aksariyatida rasmiy tildan foydalanish; Iqtisodiy media nutqida metaforalarning tez-tez ishlatilishi, bu nafaqat tilning yuzaki bezaklari, balki inson fikrining ifodasi ekanligini isbotladi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Apolova M.A. O'ziga xos inglizcha tarjimaning grammatik qiyinchiliklari. Ma'naviyat: Xalqaro munosabatlar, 1977.
2. Cronin M. Translation and globalization. Routledge, London, 2003.
3. Kelandrias P. The translation of economic texts. Athens, 2007.
4. Kinchina E. V. Cognitive aspects of the translation of economic terms. 2010.

⁵⁸ Apolova M.A. O'ziga xos inglizcha tarjimaning grammatik qiyinchiliklari. – Ma'naviyat: Xalqaro munosabatlar, 1977. 135 b.

⁵⁹ P.Kelandrias. The translation of economic texts. Athens, 2007. p34